

208/8

126960

V L A D I M I R
N A Z O R

B O S K A R I N A

· D O M E N

Boškarina

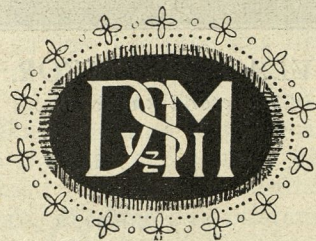
Istarska priča

Napisao

Vladimir Nazor

Izdalo:

Društvo sv. Mohora za Istru.

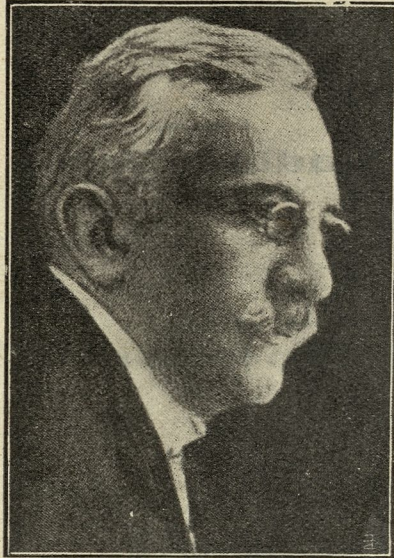
Godina 1928.

Tisak Katoličke tiskare u Gorici.

126960

126960

Boškarića
Hrvatska škola

VLADIMIR NAZOR,
profesor i književnik.

St. J.

288

28

1.8
2.8

I.

Do tri puta, u tri sela, a pred tri krčme nađe se noćas kumpar Zvane, jadan i sam, na prašnoj cesti, koja vodi iz grada u njegovo seoce. Iz prve ga oštarije potjeraše, iz druge ga grubo izguraše, a iz treće ga baci krčmar takvom silom napolje, da je brižni kumpare lupnuo o zemlju kao klada.

Ležao je neko vrijeme pred tom trećom krčmom, ali je carska cesta tvrda postelja, pa se pjani kmet diže iz prašine na mršave noge, koje ne će da ga nose, nego mu sve klecaju i ševrdaju. Čudan li vam je u ovaj tren kumpar Zvane Grbljina — brada mu je čupava, nos izmrcvaren, oči podbuhle i mutne, a vas je bijel, kao da je iz mlina došao.

Napreže se kmet, da korakne što čvršće i sigurnije, ali kao da se noćas sve urotilo protiv njega. Izdadoše ga već davno koljena, zaljuljala se pod njim zemlja, a iz gloga i kupina uz cestu pružaju se ruke, koje ga hvataju za skut odijela i pregone ga čas desnome čas lijevome plotu. Ali se Zvane ipak ne ljuti ni na koljena ni na cestu, pa ni na taj prokleti plot, što ga vuče k sebi, da mu ogrebe lice. Znade on, da se i najkukavniji kmet mora vratiti iz sajma u selo jedino s veseljem u srcu i s pjesmom na ustima. Istina, danas je okusio mnogo gorku i na podeštariji, i na sajmu, i u krčmama, ali osjeća, da se je baš pošteno nakresao dobroga vina, pa zašto da se sada ljuti? Ta čemu bi onda pio? — I kumpar se Zvane istrgnu iznova dračama glogova plotu, udari ljuljajući se sredinom ceste, dignu nos i zapjeva:

— Oj divojko jedna,

Hodi z manom po drva! —

Ali kao da se na hrapavi kmetov glas još gore uzbivala ona prokleta cesta, i stotinu je vukodlaka pružilo iz plotu na njega dračave prste...

Hoće kmet, da pjesmom rasprši tugu i potjera strah; gega se i dreči:

— Sam si suknju razdrla.
Dajte, mamó, iglicu,
Da si krpam suknjicu! —

— Si pjan! Si pjan! ozivlju mu se glasovi iz gloğa, a ruke ga vuku na onaj drugi plot. Pritegle ga, zabile mu nokte u obraze, u lakte i bedra; drže ga čvrsto, kao da su gvozdene.

— Pustite me, vragi! Ča ste se mene prijeli?

— Si pjan, Zvane! šapću oni u glođu i udaraju ga grančicama.

— Ja nisam pjan, nego sam jadan i brižan. Pustite me da grem. Čeka me doma moja Barbara.

Al je sada jače zašuštilo u plotu. Svinjske glave vire između grana, zubi se kese, oči plamsaju, a medvjede šape padaju kmetu na ramena. Glasovi šapću:

— Kuma Barbara! A kadi su stomanje i facoli, ča si reka, da ćeš joj donest iz grada? Kadi su beči, ča si jih dobi za kravu? S čim ćeš platit šteuru, trgovce i dužnike?... Če te izgrdit kuma Barbara... Ne hodi doma, Zvane!... Češ spat s nami u ovom plotu, češ spat.

Leži kumpar Zvane, povaljen na ivici kao odsječena grana; zinuo je i bulji u nebo.

Uštap se pomolio za gorom i srebrna rijeka svjetlosti razlila se dragom ispod puta. U vedroj noći rišu se na plavetnilu bokovi i glavice bregova. Crne se na njima šume; amo tamo bjelasaju se raštrkane kućice — sve je nepomično i kao začarano, ali oni visoki čempresi i cerovi, što se nižu baš na rubovima brežuljaka, kao da se noćas pomamiše: klanjaju se jedan drugome, savijaju i grče pred mutnim očima kumpar-Zvanetovim, plešu kao pjane žene i stvaraju se najedamput u vještice, koje jašu duge metle i lete kao ptičurine prema zvjezdama i mjesecu. Gleda Zvane u dolinu i čuđi se magli, što se po njoj vuče. I ona se sada uznemirila i zatalasala; spustila se naniže, sva obasjana mjesečinom, a iz nje se pomolio seoski zvonik, bio kao snijeg, šiljat kao rog.

To je naš turan! Sam valje doma!... mrmlje Zvane i pruža noge, da korakne na cestu.

— Stoj! Ča ćeš doma, pijanac? Ti se spi... zašušti u plotu i drvene one ruke stiskaju jače i snažnije.

Gleda kmet u snu, kako se sada magla mota okolo zvonika. Skupila se i digla; otkrila je seoce i usko grobište s čempresima i lokvu i dio poljane pred crkvicom. Diže se sve naviše, vijujući se okolo tornja. Srebrna joj se boja prelijeva

u sivo mrku, jedan joj se pramen pružio i bacio prema zemlji četiri stupa kao četiri noge, a drugi se zaoblio, pa malko savio i splosnuo — sliči kravljoj glavi na golemu tijelu. Gle, krava je okrenula glavu prema kmetu, gleda ga izdaleka i — muče.

— Boškarina! Boškarina! kliče kumpar Zvane i otimlje se plotu.

— Si pjan! Si munjen! šušti glog i one mu ruke drmaju nogama.

— Pustite me! Ste je vidili? Ja sam je jutros proda na samnju za nič, jer mi je nisu premijali, a ona je pobjegla. Kliče me, čeka me...

I kmet napreže sve svoje sile; čini mu se u snu, kao da se je istrgnuo dračama i da juri cestom, kao da ga vile nose. Povratila mu se snaga; srce mu se uznijelo, razvedrila duša, razbistrila glava. Vukodlaci vrebaju još uvijek iz gloga, čuje, kako krše grančice, jureći za njim lijevo i desno u onome nesretnome plotu, kao veliki psi, ali Boškarina muče, a to ga potiče i hrabri. Posrnuo je dva tri puta, udario nosom o zemlju, ali ništa zato; digao se i jurnuo naprijed. Da se liši vukodlaka, plotu i ceste i da skрати put, udario je stramputicom, ravno prema selu. Staza je puna kamenja, razrovana i strma, ali kumpar-Zvanetu je sada nešto bolje, može da gazi i da misli.

— Sam reka ja, — govori u snu — sam reka ja onoj gospodi od komešijuni, da je Bog pravedan, da se to ne more tako finit! Nisu mi je premijali, kupili su mi je za nič, zatrli su me siromaha, a ona im je pobjegla, vrnula se nazad. Opi sam se od žalosti, ispati se kako beštija, ma sad je sve pasalo. Moja je jopet Boškarina, moja i nijednoga drugoga.

Ide kumpar Zvane stazom, lomi noge po onome kamenju i šipragu, i pruža ruke prema kravi, koje mu prikaza postaje sve jasnija u onome moru srebrne svjetlosti, u vedrini čarobne noći.

— Oj, Boškarina, blago moje! Otkini se od trna! Pridi dole tvojemu gospodaru!

Kao da je životinja zbilja čula poziv kmetov; okrenula se prema njemu, spustila se niza zvonik i jurnula preko kumparu ususret.

Zvane je stao, topi se od milinja i vabi kravu.

— Boškarina, blago moje!

Ali što se krava više penje, to ozbiljnije postaje kmetovo lice. Čudno! Pričinja mu se, da u svome trku biva ta velika životinja sve manja, sve crnija, življa i bjesnija. Gleda Zvane, kako joj se rogovu stvaraju malo pomalo u kratke

šiljate uši; trbuh joj se ugiba, nestaje ga; bokovi joj se splošnjuju kao daske, vrat joj se spruživa i skraćava, gubica se pretvara u njušku s malim očima, kao u gladna vuka, i s grdnim ustima, iz kojih visi jezičina, okružena velikim žutim zubima. Zvane se uozbiljio, uprepastio, skamenio — eto, pred njim na stazi stoji sada crn pas i upire u nj mrk pogled, kao da bi ga htio živa progutati.

Razočaranje i strah kao da je začas rastrijeznilo pjanoga kumpara. Stisnuo je noge, usiljava se, da stoji uspravan i hoće, da što mirnije i treznije progovori tomu novom napasniku.

— Znam, ki si: vero ja, da znam. Baščane Furlaniću, nemoj me i ti jadit! Ma ča mi se sve ni danas pripetilo, meni, brižnemu siromahu!... Ku si ti mrak, napastuj druge, a ne mene siromaha, ki ti nisam nikad ča zlo napravi, ali ča grdega reka... Su ti morda povidali, da sam ti ja ukra onu balu sena, da hranim s njom blago? Ma, veruj, to ni istina — pa ku bi to bilo, biš me za to nočas goni, kako beštiju, i dignu kako perje u ariju, i najzad me hiti s visokega u koju jamu, kako da ne bih ja bi kršćan?... Si ču, kumpare Baščane, pusti me, da grem doma — ako i si mrak, nisi hudoba paklena.

Tako govori kmet gotovo kroz plač, ali pas ne svrće s puta; reži i laje na Zvana, koji se ne miče, jer znade, da se pred mrakom ne smije bježati, da ga se još gore ne ražesti. Znade kumpar Zvane, da taj pakleni skot ne će nauditi kršćenoj duši, sve dok čovjeku ne skoči između noge, pa se sve muči i napreže, da ih skupa drži. Ali su uprav nočas te nesretne noge njegovi najveći dušmani. Stoji kmet ukočenih nogu usred staze pred onim crnim psom, ali trup mu se lju-lja; glava mu posrće i klima kao prazna tikva na kocu usred usjeva. Najednom mu se pričini, da se zemlja okrenu okolo njega; jauknu, zatetura se i raširi noge, da ne padne, ali prije, no će se iznova razabrati, osjeti, da mu je nešto živo skočilo među noge, i da ga ono ščepalo snažno za bedra, pa ruknulo kao bik te se nadulo kao mješina i diglo ga uvis.

II.

Visoko u zrak nosi mrak kumpar-Zvana Grbljinu. Leži kmet potrbuške na hrptu crnoga psa; stiska čvrsto nogama pasju trbušinu, prianja prsima o mrakova leđa, drži se grčevito za one dlakave oštrljate uši, usteže disanje i sklapa oči, jer osjeća, da bi ga inače spopala vrtoglavica, te bi popuznuo niz grdesijinu kožu i strmeknuo ko panj s neba na zem-

lju. Let, zrak i vjetar, što mu šiba lice i razgaljene prsi, raspršuju malo pomalo u kmetovoj glavi i posljednje dimove nesretnoga vina, koje ga danas tako ljuto prevarilo, mjesto da ga raznježi i razveseli, kako je to dosada gotovo uvijek bivalo. Čuči kumpar Zvane na pasjem hrptu, stiska oči kao opareni mačak i razmišlja o svome novome jadu.

Nema više sumnje: pjan nije, pa sve to, što se s njime zbiva, nije sanja nego java. On jaši na mraku, onako kako je čuo, da su i neki, drugi nesretni u njegovu selu katkad jašili. Ali koji je to mrak? ... Zar zbilja Bašćan Furlanić, onaj šepavi njegov susjed, koji ga kleveće, da mu je ukrao breme sijena? Vele težaci, da se Bašćan promiseće često u psa te da napastuje noćne putnike. No mrak je i stari Mića Šantina i zvonar Jože. Ali ova dvojica s kumpar-Zvanetom rado druguju, igraju i piju, zašto bi ga onda noćas progonili i mučili? Grbavi trgovčić šjor Toni, to ti je isto na glasu mrak i Zvanetov najžešći neprijatelj. Avaj Zvanetu, ako sada sjedi na šjor-Tonetovim ledima. Leden znoj spopada kmeta na tu pomisao. Stiska koljena, grči šake, kao da bi rad istrgnuti onoj nemani oba uha, i od veljega straha grči usta i beči oči.

Pas ispružio vrat i gubicu, lapće jezičinom, vesla nogama i pliva po zraku kao riba u vodi. Obasjana mjesečinom prostire se pod kmetom široka draga. Ravna je kao dlan, tamno-modra kao more, kađ puše prva jesenja bura, a niz nju se ljeska i vijuga rijeka poput srebrne zmiurine.

— Mankor da bi me hiti u tu reku! Bilo bi meče, sanja kumpar Zvane.

Ali crni pas, koji je onako nadut nalik na konja splošnuta hrpta, kratkih nogu i repa i oštre gubice, leti sada sve naniže prema oblacima dima, štono sukljaju iz šume pokraj rijeke.

Sada se bolje raspoznavaju kućice raštrkane po dragi i stabla na sjenokošama. Lete oni naniže, ali kmetov strah postaje sve veći. Jablani na brijegu rijeke strše prema njemu kao koci, pače kao ražnji, posađeni tu, da ga dočekaju u padu i probodu skroz i skroz, još živa i svijesna; osušene bare zinuše pod Zvanetom kao čeljusti nemani, spremne da ga prime u žvala, zdrobe i progutaju; a oni prameni magle, štono se još vuku po dolini, primaju oblike morina i vukodlaka, koji dižu glave i sve čekaju, da im kmet pane s visoka u naručaj.

— Pomagaj Isus i Marijal! šapće kmet i hoće da se prekrsiti, ali mu se ruke prilijepile na onim ušima; ne može ni da prstom gane.

Mrak leti; šuma je sve bliža. Rijedak, ali smrdljiv dim vije se okolo kumpara, kolje ga za oči, guši ga u grlu.

— Će me hitit u oganj, će me ispeć žival' jadikuje kmet. Šjor Toni, hitite me raje u reku. Ne morem već; ću znorit, brižan.

Pas se opet digao naviše i obuzdao svoj let. Sloj dima prostire se nadaleko i široko pod kumpar-Zvanetom, a ispod te sive koprene vidi se talasanje hrastove šume uz žubor i šuštanje.

Čudne stvari gleda kmet u onome moru ispod sebe. Nestalo je najedamput šume pod velom dima — sajam je to, ma baš onaj isti sajam, na kojemu se jutros Zvane toliko izjadao i rastužio. Gle, oni isti težaci, isto blago, isti kupci iz grada mešetari, pa ona ista gospoda od komisije za nagradu bikova i krava muzara. Čudi se naš kmet, jer vidi u onome komešanju i sebe istoga, da, baš sebe, kumpara Zvaneta Grbljinu, u sivu klobuku, što ga je kupio lani u Puli, i u novome modrom odijelu, što mu ga žena Barbara skrojila, gdje vodi preko poljane svoju Boškarinu. Svi ljudi na sajmu okrenuše glavu prema njegovoj mršavoj kravi. Gledaju je kao zapanjeni, čude se i posmjehuju. A on — da, baš on, jer nije više pjan i zdrave ga oči ne varaju — vuče dalje kravu i približava se daščari, u kojoj stoje gospoda od komisije i promatraju gojne i lijepe krave, među kojima će izabrati onu, što će je nagraditi. Dječurlija i kupci jate se okolo Zvaneta i njegove Boškarine i bulje u kravu kao u čudo. Djeca zvižde, a trgovci udaraju u smijeh. Boškarina se pokunjila od srama, oborila je i glavu i rep, a kmet se ljuti. Gleda Zvane sa mraka, kako onaj drugi Zvane dolje na sajmištu maše rukama, psuje i kune i vuče jednu kravu sve do plošća pred daščarom. Ali gospoda od komisije kao da su i ona danas obijesne volje. Veterinar, član poljodjelskoga vijeća, prisjednik pokrajinskoga odbora i načelnik gradski smiju se i rugaju njegovoj kravi i mašu mu u znak, da se okani šale i da odmakne od daščare; jedino lihvar šjor Momolo gleda dugo u Boškarinu, žmireći lukavo sivim očima i čupajući prstima ono par dlačica povrh usne. Zvane se ne da zbuniti od gospode, nego boči prsa, diže glavu, maše rukama kao vjetrenjača krilima i sve im nešto govori i govori, kao da bi svakako htio, da ih o nečemu uvjeri, da od njih nešto isprosi, pa čak da ih na nešto prisili. Trgovci se uto tiskaju prema njemu, da mu se bolje narugaju, a dječurlija je zaplesala kolo oko Boškarine — stoji buka, metež i gužvanje. Ali skočilo najedamput nekoliko stražara, pa raspršilo gomilu, udarilo nogama kravu u bokove i gurnulo daleko Zvaneta.

Mrak leti dalje i dalje čeprkajući nogama po površini one sive pare. Pod koprenom dima biva uvijek tamnije. Nestade sajma, mukanja i galame. Na dnu onoga mora vidi sada kumpar Zvane gradsko predgrađe rasvijetljeno posljednjim zrakama ljetnoga sutona. U polumraku ugledao je opet svoju sliku i priliku, gdje, mračna i žalosna, sjedi pokraj krčme i bulji u Boškarinu, koja stoji uz njega. Gle, pred kmeta banu čovjek lukavih očiju i rijetka brka — šjor Momolo. Lihvar se približio kmetu, tucka ga rukom po plećima i nešto mu govori. Znade naš kumpar Zvane, što ono šjor Momolo veli sada njegovoj slici i prilici, dolje pod koprenom toga dima — ta i njega je večeras sreo šjor ma baš na onome istome putu, pred onom istom krčmom, pa ga tuknuo po ramenu i stao da mu govori. Reče, da ga žali, jer da zna, kako je kmet Zvane Grbljina nevoljnik i siromah. Ali zašto je zapustio svoju kravu? Takve krave ne smiju ni da oru, ni da vuku. I još ju je kmet poveo na sajam i pred komisiju, da mu se svijet ruga. Žao je sve to šjor Momolu, jer da je kumpar Zvane imao više soli u glavi, bio bi drukčije uzgojio kravu, koja je bolje domaće pasmine, pa bi kmet bio sigurno dobio nagradu te podmirio onaj stari dug, zbog koga će on, šjor Momolo, biti prije ili kasnije prisiljen, da Zvaneta sudom tjera. Ali ništa zato, počekat će ga još mjesec dana, ali duže nikako. Šjor Momolu je žao kmeta, ne će da se Zvane vrati večeras kući praznih ruku i osramoćen, ne će da ga izruži žena, koja se noćas sigurno nada daru od muža — eto, kupit će mu on tu nesretnu kravu, što ne vrijedi ni pišljiva boba. Služit će mu, da vuče sijeno, jer mu je prekjucher lipsao osao. Nudi mu za kravu tri srebrna krunaša, a četvrti mu dariva, da lakše preboli današnju sramotu. — To sada govori šjor Momolo Zvanetu-sjeni, a kmet pristaje, diže se, prima novac, ljubi Boškarinu u čelo i srće u krčmu, da uguši jad i čemer svoj.

Mrak je đipnuo kao konj, digao se visoko u zrak i udario drugim pravcem. Prohtjelo se psu da projuri preko poljane, da mine krševitu neku strminu i da se lati gorske kose.

— Sad će me ... šapće kumpar Zvane u smrtnome strahu i stiska opet oči, jer drži, da će tako mirnije poginuti.

Pas je pružio noge, duge kao jambori na brodu, tanke kao koci, a svaka na tri zgloba kao one u muhe, pa juri po kosi gorskoj.

Mrak-pas stvorio se najedamput u golema mraka-pauka.

U ludome trku proletje nakaza gorska bila sve naokolo drage, a kad stiže na kuk povrh Zvanetova sela, prometnu

se iznova u psa i udari zrakom prema seoskome zvoniku, koji, rasvijetljen mjesecom, baca preko trga i kućica de-
belu sjenu.

III.

Mjesec zapada za gorom. Iz gudura i jama po dragi iz-
viru bujice tame i sjene; razlijevaju se po sjenokošama, pe-
nju se malo pomalo uza strmine i poplavljuju dolinu. Sve
postaje još tajanstvenije i strašnije u toj povampirenoj no-
ći. Plima tmina diže se kao more pod udarcima jugovine,
prodire u klance, guta polja, pljuska, udara i penje se uz
bokove brežuljaka. Kao da čađa suklja negdje iz ponora i
bezdana, da proždre dolinu. Svuda pustoš i tama; jedino je
Zvanetovo seoce još uvijek rasvijetljeno kao usred dana.
Sve je mirno, mrtvo, pače kao ukočeno i začarano u selu;
samo su ona četiri jablana na uglovima kumpar-Zvanetove
kućice počela odjedno da trepere listićima i da tresu kroš-
njom. Potamnješe kao stoljetni hrastovi, zaobljše se u sre-
dini, dobiše po jednu visoku kvrgu na vrhu, isturiše još
jedno deblo prema zemlji i pružiše put kmetove kuće po
dvije grane, slične ručetinama. Da, četiri visoka diva strše
sada na uglovima kuće i gledaju u mraka, koji lebdi nad
njihovim glavama s kumpar-Zvanetom na hrptu. Pas zalaje,
a divovi se dočepaše četiriju ugala krova i digoše ga u zrak.

Kumpar-Zvanetova je kuća puna ljudi kao šipak zrnja.
Stoji vika i graja. Svi se tiskaju i guraju oko kume Barbare,
koja sjedi na ognjištu, lije suze i krije rukama lice, da ne
vidi svu onu rulju. Raspoznaje Zvane sva ta lica: — to su
kumparovi vjerovnici, a među njima i Keko, šjor-Momolov
glavni sluga, pa onda četa poreznih poslužnika, fanata sa
suda, sluga i redara, općinskih financijera, odvjetničkih pi-
sarčića i lugara. Vojska navaljuje na ženu i traži od nje, da
joj plati dug, porez, globu, napojnicu, mito i što ti ga ja
znam, a Barbara kuka i moli, da se strpe. — Doći će Zvane
sa sajma, donijet će nagradu, jer je njihova Boškarina čudo
od krave, pa će isplatiti sve najedamput; dat će im on cijelu
nagradu, a do potrebe i košulju sa sebe i njezine srebrne
naušnice, suknje i nove postole — ta, njih se dvoje ne boje
siromaštva, dok im je živa i zdrava krava Boškarina. —
Tako govori kuma Barbara, ali onaj mrski Keko, sluga i pro-
dana duša šjor-Momola, udara u porugljiv smijeh i dere se
na nju. Kakav Zvane, kakva nagrada, kakva Boškarina!
Zvane se opio noćas kao čep i mrak ga ponio povrh Učke,
da ga strovali u guduru. Nagradu je dobio jutros netko

drugi, a njihovu Boškarinu izviždala dječurlija na sajmu. Zvane je prodao tu svoju sramotu za tri srebrna krunaša, o kojima Keko sumnja, da će mu Barbara u džepu još jedan naći, ako mu potraži sutra razlupanu lešinu, jer je nesretni kmet polokao noćas po krčmama puno vedro vina.

Barbara skoči na noge, kao da je guja ujela. Prodao je Boškarinu? Nema u svoj Istri zlata, što bi je isplatilo. Što su ono sedam gojnih krava, što ih je Faraun u snu gledao na misirskim pašnjacima, prema Boškarini? Nije Zvane pošao jutros s kravom u grad, da je proda, nego samo da dobije za nju nagradu. Laže Keko, taj bezdušnik; Zvane će do koji čas stignuti doma, i sve će da bude opet mirno i zadovoljno.

Ali ona rulja navaljuje na ženu; ruga joj se i psuje. Kad ona reče, da nema ni prebijene pare, uskomeša se gomila kao pčelinji roj, kad baciš kamen u košnicu, i poče da plijeni i hara po kući. Rastaviše postelje, otvoriše i prevrnuše škrinje, skinuše lopiže sa zida, komoštre s verižnjače, svijeće i lemeš sa stropa te provališe u staju, da kotrljaju u dvorište bačve i badnje, da svrgnu turanj i ponesu napolje kamenice, brente, vedra, sijeno i gnoj. Ostade kuća gola i pusta. Ali još su mnogi od njih praznoruci, pa u divljoj srdžbi istavljaju vrata, čupaju okvire s prozora, a jer je kuća sagrađena jedrim kamenjem, laćaju se poluga i maškлина pa ruše zidove: sore, razvaljuju, lome, cijepaju i nose tko prag, tko gredu, tko kamen, tko dasku. Sliči kumpar-Zvanetova kuća humku na mravinjaku, kad ono navaljuje na nj mravlja vojska, da ga makne i raznese: — Nestade kuće, kao da ju je vior odnio: sve je mrtvo i pusto, jedino kuma Barbara sjedi na razorenu ognjištu i kuka kao kukavica.

— Brižna moja Barbara! kliče Zvane s visoka.

Žena se trgnula, skočila na noge i skamenila se u prvi mah od čuda i straha. Ali se Barbara razabira i udara u viku.

— Sam rekla je, da Keko laže! ... Si ti to, Zvane, na našoj Boškarini? ... Su te napastovali na putu, pa se pripetilo čudo i si zleti po ariji ... Dojdi, Zvane; dojdi dole. To je sve nič, kad nam Boškarina ni zginula ... Čemo napraviti s njom novu hižu i ćemo kupiti novu bombilju ... O, Zvane, moj! O, Boškarina zlatna! Na, na, moje blago!

— Znorila mi žena! jeca kumpar Zvane na mrakovim leđima, a onaj crni se pas spušta polako prema kumi Barbari, da ga žena bolje ugleda i da je možda zgrabi za kose svojim dugim noktima.

Barbara bulji u mraka, mršti čelo, mijenja se u licu i kriješti obrazima crvenim od srdžbe.

— Zvane, gnjus!... Si je dakle proda? ... Si nas za-
 tral... I Bog te je kaštiga: opi si se; ćapa te mrak... Pa
 neka te nosi, kad si takov; neka te pur hiti u jamu, i tako je
 za nas sve finilo... Zvane, gade!... Zvane, pojela!...

Bijesni i dreći se žena kao srda. Mrak sve drži jadnoga
 kmeta povrh njezine glave, a kad i njega oglušī ona ženska
 vika, diže se opet uvis i zaroni u tamu.

— Neka te, huncut! Neka te muči i ubijel!... Zginu
 kako brek!... Ne premuda noćas, Zvane, livu s desnom i
 desnu s livom!... čuje se još za koji trenutak, kako žena
 kliče mužu.

Kumpar Zvane leti u tami, ne vidi više ni zvijezde na
 nebu ni vatre na zemlji; ne čuje drugoga šuma do tihoga
 klopotanja pasjih nogu, a osjeća jadan, da će mu sad kuc-
 nuti posljednji čas, jer ga mrak napokon nosi tamo k uvali.
 Nikada do te strašne noći ne zadrhta kumpar Zvane od po-
 misli na smrt i ne osjeti čežnju, da se spasi i živi kao u ovaj
 posljednji trenutak. Zna, da je za njega sve svršilo, da je
 upropašten i osramoćen, da mu je smrt jedini spas od po-
 ruge svijeta, od hajke vjerovnika, od prosjačenja, gladi, žeđi
 i zime, ali žena mu želi smrt, i upravo zato kumpar Zvane
 ne će da strada, ne će da pogine. Viknula mu je: »Zginu kako
 brek! Ne prēmuda noćas livu s desnom i desnu s livom!« i
 kmet razmišlja, kako bi i u tome slučaju mogao da uradi sve
 protivno, negoli to želi njegova žena Barbara, to više, što
 ovoga puta ima još važnijih uzroka, da je ne poslušā i da je
 razjadi. I uoči smrti drži se kumpar Zvane svoga staroga
 načela: Čini baš ono, što tvoja žena ne će da uradiš, pa će ti
 dobro biti!... Zna kumpar Zvane, što bi u ovome slučaju
 bilo protivno od one: »Zginu kako brek!« — bogme, spasiti
 se i živjeti kao bubreg u loju, ali mu ne ide za rukom od-
 gonenuti smisao one druge: »Ne prēmuda noćas livu s de-
 snom i desnu s livom!« eda bi zatim učinio baš ono, što nje-
 gova žena ne bi htjela, da uradi uoči grozne smrti.

Neman leti, a kumpar Zvane čući na pasjemu hrptu i
 napinje mozak, da uđe u trag zaĝonetnim rijećima. Uoči
 pogibije mrakova ga leđa ne drže onako čvrsto kao prvo;
 snaga je popustila, možda navlaš, da ga do koji čas pas lakše
 strese s leđa i sunovrati u dragu, pa se kumpar Zvane sve
 slobodnije miče na onome hrptu. Oprezno i polako, da se ne-
 man ne dosjeti, zamijenio je desni rukav lijevim, svukavši i
 obukavši ga naopako. Uspjelo mu napokon, da uradi isto i
 svojim širokim hlačama, ali mrak jednako leti i već se u ta-
 mi bjelasaju oštre hridine i škrape na dnu jaruge.

— Prokleta baba! uzdiše kumpar Zvane u smrtnome strahu. — Prevarila me je i ta put.

Ono kamenje na dnu uvale pričinja se kmetu kao golemi bijeli zubi, što rastu u tami, spremni, da ga dočekaju i da ga zdrobe kao orah.

— Ha, škornje! šapće kumpare i posljednja mu nada sinu u očima.

Dršćući od straha i naprežući se, da ne izgubi ravnotežja, izuva kmet svoje visoke čizme, pa ih opet obuva promijenivši lijevu na desnu; hvata se zgrčenim šakama za mrakove uši i upire pogled u ponor, koji sada otvara svoje kameno žvalo baš ispod njih.

Pas se ustavlja, laje i trese svom snagom glavom i leđima, baš onako, kao što ono kućak čini, pošto je izašao iz vode; — kumpar Zvane se ne miče.

Mrak riče kao bik, grči se, poskakuje, đipi i drma cijelim tijelom svojim; — kumpar Zvane jaši na njemu kao slavan konjanik i udara u pobjedonosan smijeh.

— He, he, šjor Toni, je vas prevarila kuma Barbara, moja dobra žena! Ča niste zna, da kada se premuda na mraku livu s desnom i desnu s livom, da on, mrak, gubi svoju moć i mora služiti onemu, ki ga jaše? Ej, šjor Toni, ča ćete mi dat, da vas ne mučim sve dokle petehi ne zakantaju, i da vas valje pustim libero? ... Ste vi to, šjor Toni, ča ne? ...

Pas lebdi u zraku, ne miče se: krotak je kao jagnje; piškutljiv tužan glas dopire do kmetova uha.

— Kumpare Zvane, ću te popeljat u motovunsku bošku, kadi je poli crikvice zakopano zlato, sve benečanski cikini i taleri.

— To su tati ukrali i skrili. Ga ne ću, šjor Toni, ga ne ću ...

— Ću te popeljat na Učku, kadi plešu Vile, neka te premudaju u mladića, pa će te lipa Ruža Bašćanova zet za muža.

— Sam već došta živi, šjor Toni, i moja Barbara ima dosta široke boke i prsa.

— Ću te ponest u Benece, da jih vidiš; ću ti darovat uru od zlata; ću ti dat jednu travu, pak će ti Barbara rodit sina; ću ti još, kumpare, ću ti još ...

— Ne, ne, nego ja ću premiju za Boškarinu! Ja ću, da mi vrnu čas' i poštenje. Nič drugoga, šjor Toni, nič drugoga.

— A baš to ne morem. Ne gre, kumpare ... Krava ti je za nič.

— Peljaj me u grad! Ja ću da vidim komešijun i Boškarinu! kliče kmet i udara mrak nogom u trbuh.

Neman đipi i leti kao strijela prema gorama na zapadu.

IV.

Široka, okrugla kotlina leži pod kumpar-Zvanetom. Rubovi gorski uhvatili se kamenim zubima neba naokolo.

— Dole u grad! ... zapovijeda kmet mraku. Gorski se rubovi dižu naglo uvis, i oni propadaju u tamu, koja je sve crnja i sve gluša. Zvane gleda, kako se sužuje planinski obruč nad njegovom glavom; krešti prestrašeno: »Pelješ me u pakal!« i udara nogama mraka, da se iznova dignu. Poslušna je neman stala i počela da drukčije vesla nogama, ali upravo u taj čas začu se čudan glas. Dolje iz ponorske dubine, iz brda naokolo ili iz utrobe zemaljske prodiere daleko, snažno mukanje, pa se kao očajan poziv razliježe po kotlini. Nevidljiv je neki val zapljuskao o zidove ponora. Zatalasalo se mračno, mrtvo more; gotovo čuješ, kako se kidaju sve naokolo crne niti na tkivu gluhe noći.

— Boškarina! Boškarina! kliče kmet i goni opet mraka na dno kotline.

Okolo mračne kule nad nekim ponorom zgurila se tiha varoš. Ulice gradske, ceste iz obližnjih mjesta, putovi sa sela i staze s poljskih pojata svršavaju se kao napeti konci u dvorištu kuće. Pčininja se kumpar-Zvanetu, da gleda veliku paukovu mrežu: kula-pauk crni se u sredini, a sve su one kuće, pojate i kolibice ulovljen plijen, ovdje već isisan i gnjio, tamo još ovit nježnom paučinom.

Pauk od sura kamenja bdi u kasnoj noći. Nakazni mu hrbat strši uviš, a sitne mu oči rasvjetljuju vrt pokraj ponora.

Četiri druga sjede pod doksatom za punim stolom. Članovi komisije za nagrađivanje bikova i krava muzara goste se noćas kod šjor Momola, koji je sav sretan, što je njegova krava Roša dobila danas prvu nagradu. Gospodin prisjednik zemaljskoga odbora, gradski načelnik i veterinar spominju onu mršavu i gnjusnu kravu, što je jutros neki kmet poveo pred komisiju na opću sablazan i ruglo, pa se čude ludome seljaku.

— Ona vam je krava, gospodo moja ... veli načelnik, prava slika i prilika gospodarske snage ovdješnjeg seljaka.

Veterinar srče refošk i govori:

— Gospodin je Momolo kupio za skupe novce u kmeta Grbljine onu smiješnu kravu, samo da pomogne težaku.

Gosti hvale i slave domaćina, a ovaj nazdravlja prisjedniku. Gotovo pleše od sreće, što mu se priznaje, da jo čovjek, koji se čak žrtvuje za siromaha.

Šjor Momolo umuknu, čaše zazvečiše za posljednji put i gospoda ustadoše.

Ali upravo sada začu se žamor u tami pred vrtnim plotom i zaori hrapav glas.

— Počekajte me! Počekajte me! kliče netko, sjedeći na hrptu neke životinje, koju gospoda ne mogu dobro vidjeti, ali rekao bih, da je nalik više na crna psa negoli na konja.

S one životinje, koja se boji svjetlosti pa odmiče natraške, neko je sišao, zatrčao se prema plotu, preskočio ga i banuo pred stol.

— Ti si to, kumpar-Zvane? Jesi li poludio? Što je? veli šjor Momolo.

A kumpar Zvane Grbljina raščešljane kose, čupave brade, krvava nosa, prašan i čudnovato obučen, žmiri očima, kopa rukama po džepovima, vadi nekoliko krunaša, pa ih baca na stol ispred šjor Momola.

— Zvane, jesi li pjan ili lud?

— Ni pjan, ni munjen, šjor Momolo! Nego sam doša, da mi date premiju ili da mi vratete nazad Boškarinu.

— Ali čovječe Božji, miri šjor Momolo seljaka, nagradu je dobila moja Roša, a Boškarinu si mi prodao.

— Ča je njihova Roša dobila premiju?... To ne gre, gospodine; to ni pravo!... Da oni dobiju sve one beče, a ja nič... Su se morda oni trudili poli svoje Roše, kako ja brižan poli Boškarine?... Najprvo, oni su kupili tu kravu u tujoj zemlji, a Boškarina je naše domaće blago: zlegla je je Beluša, ku je kupi moj pokojni otac na Poreščini... Oni imaju lipu štalu, i čuda sena i čuda hlapci, ki gledaju blago; i moreju špendat za medežiju, kad blago oboli; i moreju se sakako pomoć, kad dojde po liti suša i po zimi velika zima — a ja siromah, ča ću ja, kad je blago lačno, žeino i bolno?... Ča da dobiju vajka premiju oni, ki su bogati i ki imaju sega?... Ne znaju oni, da smo ja i moja Barbara trpili već puti glad i žeju, samo da nam Boškarina ne krepa. Ne znaju oni, koliko smo se mi za nju mučili, kad smo iskali za nju seno, travu i vodu... Mi smo zmršavili, samo da se ona podebeli — a oni, šjor Momolo, ča su oni storili za svoju Rošu? Ma baš nič... Ni krave na svitu, kakova je moja Boškarina, pa meni gre premija, a ne njima... Delajte po pravici, šjor Momolo: dajte mi premiju, ali mankor mi vratite nazad moju kravu. Na vam beče nazad — ča će mi ta limožina!

Tako je govorio kumpar Zvane, sa srcem na dlanu i sav crven u licu.

Gospoda su se čudila kmetovoj gluposti i bezobraznosti. Prisjednik je zahtijevao, da Momolove sluge bace drznika napolje; načelnik je naređivao, da se pozovu stražari, jer je kmet pjan ili lud.

— Moj dobri kumpar Zvane, sva su ova gospoda vidjela jutros vašu Boškarinu. To nije više krava, to vam je gotova mrcina! reče pomirljivi šjor Momolo.

Ali na te riječi kmet kao da se pomami. Njegova krava mrcina? Ta ga uvreda peče; ne može da je preboli. Ali jesu li gospoda baš dobro vidjela njegovu kravu? ... Neka sluge dovedu sada iz šjor-Momolove staje Rošu i Boškarinu, neka ih gospoda pomnjivo promotre, neka im kušaju mlijeko pa neka onda sude, koja je od njih vrednija nagrade.

— Taj je čovjek lud, reče prisjednik. Deder, našalimo se s njime prije no stignu stražari. Dajte amo krave, da vidimo, što će onda taj glupan.

Šjor Momolu se nije svidjela ta želja gospodina prisjednika, ali svi gosti udariše da plješću rukama na te riječi, i domaćin morade namignuti slugama.

Štale se nalažahu odmah iza kuće. Ne potraja dugo i dovedoše obje krave pred gospodu.

— Oh blago moje! Boškarina zlatna! viknu seljak, skoči do krave i stade joj cjelivati oči i čelo.

Gospoda prasnuše u smijeh.

I zbilja, pokraj mlade, čiste i gojne šjor-Momolove Roše kmetova se Boškarina pričinjala gnusnijom, mršavijom i starijom nego uistinu i bijaše.

— Izbroji joj, kmete, prstom rebra ... sigurno joj koje fali.

— Što si pustio, da joj psi odgrizu rep?

— Ne gladi je, kmete, po bokovima: ogrepst ćeš se.

— Okladimo se da će šjor-Momolove sluge prepiliti gredu na njezinu hrptu!

Gospoda se sve žešće rugaju s Boškarinom, a s kmetovih oči skotrljaju se debele suze.

— Čete vidit ... čete vidit ... kliče kumpar Zvane pa se spušta na koljena i hvata objema rukama kravu za vime.

— Nemoj je jadnu, i tako joj netko svu krv ispio!

Ali seljak ne sluša više zadirkivanja gospode; kleči pod kravom, nešto joj tepa, gladi joj dlanovima vime, pa je hvata za sise i počinje da muze.

Boškarina stoji nepomično i gleda mirno i blago svojim velikim očima u gospodu. Njezino se vime pod dodirom kumpar-Zvanetovih dlanova zaoblilo i nadulo. Sise u kme-

tovim šakama nabreknuše: i dva mlaza mlijeka šiknuše iz njih.

— Za Bogal! Nešto je ipak kapnulo.

— I to je sve, kmete! Ne muči je više.

Ali mlazovi mlijeka šibaju iz vimena sve jedriji i jači. Mlijeko rije prugljice u zemlji, pjenuši se i šumi; odskočilo je od kamena i poprskalo lice gospodinu prisjedniku, koji se bio prignuo, da bolje vidi to čudo.

— Pusti je, Zvane, ta izmuzao si je! veli šjor Momolo.

Kmet se maša drugih dviju sisa i muze snažnije i jače. Procurilo je iz njih mlijeko, ali su im mlazovi još nagliji i deblji. Mlijeko pljušti, pjenuši se, šumi pod mršavom kravom, koja se zagledala u gospodu krupnim blagim očima. Suha zemlja ne pije više mlijeka i seljak kleči sada u lokvici, pred kojom gospoda odmiču, da ne smoče postole.

— Daj, Boškarina, daj! kliče kmet pa ustaje i tucka kravu po bedrima.

Iz četiriju sisa ide mlijeko, teče samo i neprekidno u četiri debela mlaza, bijelo kao snijeg, mirišljivo kao breskvá i jagoda. Kao da je vrela udarilo iz četiri grla, u četiri žile, iz kamena gorskoga, pa se bliješti i bjelasa, romoni i pjeva, kako će ono da oživi sve, što je sunce opržilo i žeđa ubila. Vrije, toči i curi sve naglije Boškarinino mlijeko i šumi o slačini djeteline, o mirisu kadulje na našim pašnjacima i o snazi sokova, što ih ljetno sunce tvori i zgušćava u vlaču trava. Romoni Boškarinino mlijeko o znoju naših kmetova, o snazi njihovih mišica, o vedrini njihova duha, koji znade mnogo da pretrpi i podnese. Velika lokva bijeli se usred vrta, uski potocići vijugaju se od nje prema uglovima vrtlića, a mlijeko teče dalje i šumi: »Ja sam bijelo i mirišljivo, ja sam toplo i hranivo! Znate li za sokove, što ih u meni zažela jar sunčana na zelenim sjenokošama? Pretakam se od isko- na iz žile u žilu, iz vimena u vime, ali sve gušće i slađe, da zadojim vaša čeda, a vas okrijepim i hranim!«

— Kumpar Zvane, šteta za mlijeko. Nek prestane! kliče šjor Momolo.

Ali kmet šuti i gleda. Njegovo se čelo vedri motreći, kako se ta gospoda čude i dive. Oni su potocići iz mliječne bare nabujali i brzaju po vrtlu, da ga poplave. Razlijeva se mlijeko sve naokolo, diže se kmetu do ispod koljena, a gospoda se penju na stolice, da izbjegnu toj čudesnoj plimi, koja se diže i diže.

— Sluge, dajte brente i bačve. Grabite!

— Kmete, jesu li sve vaše krave takve?

— Koliko ćeš za nju, kumpare Zvane?

— Mi daju premiju, gospodine? odgovara kmet.

Gospoda vade iz džepova novce i prstenje s ruku, ski daju zlatne lance s prsluka, kupe srebrno posuđe po stolu trgaju sa sebe dragocjene nakite pa sve to bacaju u široki kmetov klobuk.

— To ti vrijedi za deset nagrada, a kad ushtiješ, dobit ćeš i dvostruko — samo nam pusti kravu. Lako tebi! Ti ćeš, kmete, uzgojiti drugu.

Seljak gleda u onu hrpu zlata i srebra; misli, kako će još danas začuditi njome svoje selo, kako će oviti Barbari oko vrata te lance, kako će da sagradi kućicu sa štalom za drugu Boškarinu i kupiti sjenokošu i njivu, podmiriti dugove, platiti poreze i postati gazdom.

Uživa kumpar Zvane i posmjehuje se, gledajući u svoj klobuk, pa kao da se boji, da ga ta gospoda ne prevare i oplijene, trže se, skoči preko plotu, da pojuri u tamu i zajaše onu nakaznu životinju, što ga mirno čeka pod krošnjom granate lipe ...

* * *

Već u praskozorje ustade jutros kumpar-Zvanetova Barbara i obađe čitavo selo. Pita za muža. Nadala mu se sinoć; čekala ga i bdjela cijelu noć, ali njega još uvijek nema iz grada. Je li ga tko od susjeda vidio na sajmu? Znadu li šta o Boškarini? Da se nije Zvanetu što dogodilo?

Priča kmet Jože, da je vidio kumpara ujutru na sajmištu upravo onda, kad je na silu htio, da ga puste s kravom pred komisiju, i da je čuo, kako su se ljudi oko Zvaneta drečali i zviždali. Kmet Jure pripovijeda, da se uveče našao s kumparom u krčmi; Zvane je mnogo pio, ali kao da mu ono sinoćnje vino nije baš najbolje prijalo — bio je kumpare veoma loše volje.

Kuma se Barbara zamisli; potrča doma, zatvori kućna vrata i udari prema gradu. Htjela je do one krčme, da tamo propita za svoga muža. Mine stramputicom strminu i stigne na carsku cestu, što vodi preko brežuljka. Ne koraknu dvadesetak puta cestom, kad je prestraši nešto crno i živo u granju živice.

Žena se oprezno približi i pogleda.

Prašan i razdrpan, izgrebena lica i ruku, s nosom u zrak i pruženih na cesti nogu, ležao je kumpar Zvane kao povaljena klada u glogovu plotu. Spavao je kao zaklan i hrkao u vas mah, a na usnama mu drhtao blažen posmijeh, baš kao da se naslađuje ljupkim utvarama neke čudne sanje.

